

Teologia społeczności sieciowych. Próba konceptualizacji

Theology of network communities.
An attempt of conceptualization

Piotr Drzewiecki

Teologia środków społecznego przekazu, subdyscyplina teologiczna zajmująca się eklezjalnymi i ewangelizacyjnymi aspektami funkcjonowania mediów¹, potrzebuje współcześnie nowego spojrzenia na swój przedmiot badań i sposób ich prowadzenia. Studiując teologię mediów na przełomie tysiącleci mieliśmy głównie do czynienia z dokumentami Kościoła o mass mediach audiowizualnych. Początków tego nauczania możemy dopatrywać się u Piusa XI i jego encykliki o kinie *Vigilantii cura*, przez ważną, bo po raz pierwszy w całości poświęconą mediom, encyklikę jego następcy Piusa XII *Miranda prorsus* aż po dekret soborowy *Inter mirifica*². Druga połowa XX w. to już stała obecność problematyki medialnej w nauczaniu Kościoła, w dorocznych Orędziach na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu i w dokumentach Papieskiej (najpierw Komisji potem) Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, od *Communio et progressio*, przez *Aetatis novae* po *Kościół a Internet*³.

Powyższe dokumenty, badanie ich merytorycznej zawartości i recepcji przez różne środowiska w Kościele, to temat często podejmowany przez profesorów: śp. ks. prof. Antoniego Lewka, prof. Karola Klauzę, bp dr. Adama Lepę, śp. o. prof. Leona Dyczewskiego czy śp. ks. prof. Tadeusza Zasępę, wykładowców Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Powstają jednak krytyczne pytania o przyszłość tych teologicz-

¹ Zob. K. Klauza, *Eklezjogenetyczna funkcja środków społecznego przekazu*, w: J. Chrapek, *Kościół a środki społecznego przekazu*, Warszawa 1990, s. 160 – 171; A. Lewek, *Zarys problematyki Kościół a media*, w: tenże, *Podstawy edukacji medialnej i dziennikarskiej*, Warszawa 2003, s. 40-63.

² Encyklika Ojca Świętego Piusa XI o widowiskach kinematograficznych *Vigilanti cura*, 1936; Encyklika Papieża Piusa XII o filmie, radiu i telewizji *Miranda prorsus*, 1957; Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli *Inter mirifica*, 1963.

³ Papieska Komisja do Spraw Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu *Communio et progressio*, 1971; Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o przekazie społecznym w dwudziestą rocznicę ogłoszenia Instrukcji *Communio et progressio Aetatis novae*, 1992; też, *Kościół a Internet*, 2002.

nych dociekań oraz o nowe kierunki rozwoju teologii mediów jako dyscypliny akademickiej.

Po pierwsze można dostrzec pewną potrzebę wyjścia poza dotychczasową tematykę, którą głównie kształtowały mass media audiowizualne. Po drugie sięgnięcia do innej niż dotychczas – głównie opartej na filozoficznym i teologicznym rozważaniu mediów – metodologii. Po trzecie wskazania nowych kierunków uprawiania teologii mediów, wyznaczanych przez rozwój technologiczny. Jednym z kierunków, którego próba konceptualizacji⁴ zostanie przedstawiona w artykule, jest teologia społeczności sieciowych.

Celem artykułu jest nakreślenie najważniejszych kategorii problemowych teologii społeczności sieciowych, wynikających z przeprowadzonej analizy współczesnych dokumentów Kościoła o mediach. W drugiej części zostanie podjęte kilka zagadnień związanych z metodologią badań teologii społeczności sieciowych. W trzeciej części zostaną przedstawione perspektywy rozwoju chrześcijańskiej edukacji medialnej w kontekście społeczności sieciowych.

Teologia społeczności sieciowych – najważniejsze kategorie analityczne i problemy badawcze

Kierunek ten podpowiada współczesne Magisterium Kościoła o mediach, zapoczątkowane przez Orędzia Benedykta XVI na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu⁵. Medialne nauczanie Benedykta XVI, a potem Franciszka⁶, stanowi kontynuację myśli św. Jana Pawła II, który w swoim ostatnim Liście Apostolskim, poświęconym właśnie nowym technologiom – w *Szybkim rozwoju* – wyznaczył program refleksji teologiczno-medialnej swoim następcom. Program ów składa się z trzech istotnych elementów: 1) postulatu formacji medialnej, 2) wezwania do uczestnictwa i współodpowiedzialności za media, 3) do tworze-

⁴ Łac. *conceptio* spostrzeżenie, ujęcie, trafny pomysł, szczęśliwa myśl, <https://www.slownik-online.pl/> [01.05.2017]. Por. M. Szpunar, *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „Studia Medioznawcze” nr 4 (35) 2008.

⁵ Benedykt XVI, Orędzie na XL Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Środki przekazu: sieć komunikowania, wspólnoty i współdziałania*, 2006; XLI, *Dzieci i środki komunikowania: wyzwanie dla wychowania*, 2007; XLII, *Środki społecznego przekazu na rozdrożu między gwiazdorstwem a służbą. Szukać prawdy, by się nią dzielić*, 2008; XLIII, *Nowe technologie, nowe relacje. Krzewić kulturę poszanowania, dialogu i przyjaźni*, 2009; XLIV, *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa*, 2010; XLV, *Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej*, 2011.

⁶ Franciszek, Orędzie na LI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, *Nie lękaj się, bo jestem z tobą (Iz 43, 5). Przekazujemy nadzieję i ufność w naszych czasach*, 2017; L, *Komunikacja i Miłosierdzie – owocne spotkanie*, 2016; XLIX, *Przekaz ukazujący rodzinę jako sprzyjające środowisko spotkania w bezinteresownej miłości*, 2015; XLVIII, *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania*, 2014.

nia kultury medialnej i kultury dialogu⁷. Te elementy odpowiadają charakterowi nowych mediów, w których nie mówimy już tylko o odbiorze przekazów, ale o ich współtworzeniu, o tworzeniu społeczności wokół przekazów medialnych. Zmienia się zatem kontekst uprawiania teologii środków społecznego przekazu: od mass-mediologii teologicznej⁸ przechodzimy do teologii nowych mediów, od teologii audiowizualnej czasów telewizji i początków Internetu do teologii społeczności sieciowych.

Benedykt XVI, przyjmując w pierwszym swoim Orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu program refleksji teologiczno-medialnej narysowany przez św. Jana Pawła II w *Szybkim rozwoju*, pisze: „jestem pewien, że poważne wysiłki na rzecz wspierania tych trzech punktów [formacja medialna, wezwanie do współuczestnictwa i współodpowiedzialności za media, tworzenie kultury medialnej i kultury dialogu – przyp. aut.] pomogą mediom rozwijać się jako sieć komunikowania, wspólnoty i współpracy, ułatwiająca mężczyznom, kobietom i dzieciom osiągnięcie większej świadomości godności osoby ludzkiej, większej odpowiedzialności i większego otwarcia na innych, przede wszystkim na najbardziej potrzebujących i najsłabszych członków społeczeństwa”⁹. Zachęca do „poszukiwania i przekazywania tego, co jest ostatecznym sensem i podstawą istnienia ludzkiego, osobistego i społecznego”. Dostrzega rolę mediów, które mogą „zagwarantować tworzenie się społeczeństwa obywatelskiego, godnego osoby ludzkiej, a nie jego rozpad”. Jego zdaniem „szybkość komunikowania niekoniecznie przekłada się na budowę współpracy i wspólnoty w społeczeństwie”¹⁰.

Możemy powiedzieć, że dwie najważniejsze kategorie analityczne, które rozważają Benedykt XVI, a potem Franciszek w swoich Orędziach, to osoba i wspólnota. Bardziej precyzyjnie: godność osoby ludzkiej oraz relacyjność osoby w tworzeniu wspólnoty. Te same kategorie spotykamy w katolickiej nauce społecznej, inspirowanej filozofią personalistyczną i w dotychczasowym nauczaniu Kościoła o mediach. Nauczanie Kościoła o mediach nie zmienia się co do istoty, zmienia się natomiast kontekst tego nauczania. To powtórzenie znanych nam tez i postulatów nabiera jednak ze względu na kontekst dodatkowej wartości ponownego odkrycia. Nowe media prowadzą do nowych zjawisk kulturowych, i prowadzą do nowego rozumienia natury ich użytkowników. Trwale pozostają wartości i kategorie podstawowe, jak wspomniane osoba i wspólnota, ale w pewnym stopniu zyskują, a w pewnym tracą na efektach postępu technologicznego. Stąd Benedykt XVI i Franciszek upominają się o równoległy i zintegrowany postęp etyczny, o nowe rozumienie wartości, nowe przestrzenie ich urzeczywistniania. Zachęcają

⁷ Jan Paweł II, List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, 2005, nr 11.

⁸ Określenie ks. prof. A. Lewka. Zob. A. Lewek, *Zarys problematyki...*, dz. cyt., s. 50.

⁹ Benedykt XVI, *Środki przekazu: sieć komunikowania...*, dz. cyt., nr 4.

¹⁰ Tamże nr 2; 4.

też do podejmowania badań naukowych w tym zakresie, postulując m.in. „info-etykę”, analogiczną do bioetyki dyscyplinę¹¹.

Benedykt XVI i Franciszek przy rozważaniu tych, jak powiedzieliśmy, znanych kategorii i postulatów społecznego nauczania Kościoła uwzględniają ich nowy kontekst tworzony przez media społecznościowe. Mówiąc o godności osoby pytają m.in. o autentyczność naszego profilu internetowego, o naszą tożsamość w sieci, o problem konstruowania własnej tożsamości wirtualnej w oparciu nie o prawdę, ale o pragnienie bycia atrakcyjnym i poprawiania własnego wizerunku. Rozważając kwestię osoby w relacjach społecznych, stawiają ważne pytanie „kto jest moim bliźnim w wirtualnym świecie?”¹², a zatem dotyczą najważniejszego dla chrześcijan przekazania miłości. Pytają o to, co znaczy chrześcijańskie bycie w sieci podpowiadając pewne rozwiązania: to znaczy szanować innych, być otwartym i szczerym. W odniesieniu do relacji osobowych pytają o właściwe zachowanie proporcji wirtualne/realne, o autentyczną wspólnotę przyjaciół, opartą nie tylko o wirtualne kontakty, ale o realne bycie w świecie. Stawiają kwestię budowania wspólnoty w społecznościach sieciowych, o głębokie i trwałe relacje¹³.

Istotna dla naszych badań wydaje się zmiana w pojmowaniu wartości przez człowieka w kontekście nowych mediów. Przypomina się pytanie Neila Postmana, które stawia w *Technopolu*: „duchowny, który zastanawia się, w jakiej mierze dany środek przekazu zwiększy liczbę jego słuchaczy, pomija ważną kwestię: w jaki sposób nowe media zmieniają znaczenie religii, Kościoła a nawet Boga (...) Pytanie duchownego: czy przez telewizję i radio dotrę do większej liczby ludzi? ma wartość praktyczną, ale odwraca uwagę od poważnych kryzysów społecznych, intelektualnych i instytucjonalnych, którym sprzyjają nowe środki przekazu”¹⁴. Istotne dla nas jest zatem badanie kategorii podstawowych. Jak np. dzisiejszy człowiek sieci postrzeże rzeczywistość Królestwa Bożego, Trójcy Świętej, Wcielenia i Zmartwychwstania? Jak przedstawić mu tę rzeczywistość w języku nowych mediów?

Uwagi metodologiczne i zadania badawcze

Niemniej istotne pytanie, które musimy sobie zadać dotyczą metodologii naszego badania. W jaki sposób teologowie mogą badać nowe media i społeczności sieciowe? Jak prowadzić badania kategorii aksjologicznych i teologicznych, ich rozumienia w kontekście nowej rzeczywistości medialnej? Jak tego dokończyć, by nie były to badania oparte jedynie na naszej autorefleksji filozoficznej

¹¹ Benedykt XVI, *Środki społecznego przekazu na rozdrożu...*, dz. cyt., nr 4.

¹² Tenże, *Prawda, przepowiadanie...*, dz. cyt.; Franciszek, *Przekaz w służbie...*, dz. cyt.

¹³ Tamże.

¹⁴ N. Postman, *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, przeł. A. Tanalska-Dulęba, Warszawa 1995, s. 29-30.

i teologicznej, ale uwzględniające również zmysł wiary nowego Ludu Bożego, który tworzy się w wirtualnej rzeczywistości?

Interesują nas nie media same w sobie jako środki techniczne, ale ich wykorzystanie przez odbiorców i użytkowników. Interesują nas fakty uogólnione, zjawiska kulturowe implikowane mediami. Teolog bada zjawiska kultury medialnej jako znaki czasu¹⁵. Bada je „sub ratione Dei” – jak proponują ks. prof. Henryk Seweryniak i dr Marek Robak¹⁶. Tzn. wychodzimy od miejsc nieteologicznych, zajmujemy się złożonością danego zjawiska, dokonujemy interdyscyplinarnej analizy, badamy uwarunkowania psychologiczne, społeczne i technologiczne, by przejść do interpretacji teologicznej. Wychodzimy od zjawisk kulturowych by uczynić z nich narzędzia ewangelizacji¹⁷. Ten zarysowany wyżej kierunek badań jest również pomocny dla teologii społeczności sieciowych, która również zakłada dwa etapy. Zanim dokonamy interpretacji antropologiczno-teologicznej, najpierw należy dokonać opisu i analizy samego zjawiska.

Pomocne wydają się tutaj metody określane mianem jakościowych, nastawione na dogłębne zrozumienie danego problemu. Opierają się o techniki wywiadu, analizy tekstów czy też o techniki nagrań audio czy wideo. Akcentują rolę tzw. aktorów społecznych, reprezentantów danej społeczności, którzy dostarczają nam wiedzy o tejsze społeczności. Badamy daną grupę społeczną lub wiekową, organizację, subkulturę, tak jakbyśmy badali obce plemiona i ich kulturę. Metodologia jakościowa bowiem bierze swój początek z etnografii i antropologii kulturowej¹⁸. Otwieramy się na nowe doświadczenia użytkowników, stawiamy pytania, opisujemy poznawaną rzeczywistość, by przejść potem do analizy kategorialnej. Metodologia jakościowa jest coraz częściej stosowana w naukach o mediach¹⁹. Wydaje się być z natury bliska naturze mediów społecznościowych. Nie wymaga dużych nakładów jak w przypadku badań ilościowych, co ma duże znaczenie praktyczne. Najbardziej istotne jest to, że akcentują kwestię rozumienia danego problemu przez społeczność czy odbiór danego zjawiska w społeczności nad troską o jej ilościowy charakter. Bardziej istotne jest „jak?” i „dlaczego?” od „ile?”.

¹⁵ Por. A. Zuberbier, *Teologia dzisiaj*, Katowice 1975, s. 125n.

¹⁶ H. Seweryniak, *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia”, nr 1 (1) 2010, s. 10-23, <http://kmt.uksw.edu.pl/teologie-na-progu-domu-artykul> [1.05.2017].

¹⁷ Por. B. J. Lonergan, *Metoda w teologii*, Warszawa 1976, s. 348.

¹⁸ Zob. m.in. D. Silverman, *Prowadzenie badań jakościowych*, przeł. J. Ostrowska, Warszawa 2008; tenże, *Interpretacja danych jakościowych*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Warszawa 2007; K. Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000; K. Charmaz, *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, przeł. B. Komorowska, Warszawa 2003; M. Kostera, *Antropologia organizacji*, Warszawa 2003.

¹⁹ Przykładem badania medioznawczego realizowanego z wykorzystaniem metodologii jakościowej jest analiza etnograficzna młodzieży w kontekście korzystania z nowych mediów przeprowadzenia przez zespół pod kierunkiem dr. Mirosława Filiciaka. Zob. *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS*, <http://bi.gazeta.pl/im/6/7600/m7600446.pdf> [1.05.2017].

Taka metodologia, stosowana pierwotnie w naukach społecznych, staje się przez to bliska dziedzinom humanistycznym jak pedagogika czy filozofia, a przez to staje się też bliska uprawianiu teologii.

Wymienione przez Benedykta XVI i Franciszka w Orędziach problemy teologii społeczności sieciowych – po przeredagowaniu – brzmią jak pytania badawcze: Autentyczność i tożsamość osoby a profil internetowy. Prawda czy kreacja? Kategoria bliźniego w relacjach sieciowych a chrześcijańskie przykazanie miłości Chrześcijańskie bycie w sieci – katalog wartości podstawowych. Proporcja wirtualne/realne w komunikacji sieciowej i poza nią. Sieć jako wspólnota – głębia i trwałość relacji w społecznościach sieciowych²⁰. Do każdego z tych pytań badawczych możemy sformułować otwarte pytania kwestionariuszowe np. Czym się kierujesz układając swój profil internetowy? Jakie fotografie i materiały umieszczasz na swój temat? Kogo zapraszasz do kontaktów? W jakim stopniu znasz te osoby w realnym świecie? Czym się kierujesz wybierając listę przyjaciół Twojego profilu? Jakie relacje wiążą Cię z tymi osobami? W jaki sposób odnosisz się do nich w kontaktach sieciowych? Jakie zasady komunikacji sieciowej są i powinny być najważniejsze? Jak rozumiesz słowo „bliźni”? Jak odnosisz je do komunikacji w sieci? Interesuje nas rozumienie tych kategorii przez użytkowników społeczności sieciowej, ale również poszukujemy niezakładanych przez nas kategorii. Istotą metodologii jakościowej jest brak jej wstępnego ustrukturyzowania, otwartość na nowe skojarzenia i znaczenia, które wymieniają badani. Wchodzimy w społeczność użytkowników i stawiamy im istotne pytania, poznajemy ich opinię, ich rozumienie kategorii problemowych, ale też poszukujemy nowych kategorii. To otwiera nas na nową wiedzę i doświadczenia. W drugim etapie dokonujemy teologicznej interpretacji tych danych w świetle biblistyki, dogmatów wiary, nauki moralnej czy potrzeb pastoralnych Kościoła. Badając teologicznie społeczność sieciową posługujemy się zatem pomocniczymi metodami nauk społecznych, by lepiej poznać fenomen tych nowych struktur społecznych i kulturowych. Teologia społeczności sieciowych w takim jakościowym podejściu wpisuje się zatem w metodologię badania znaków czasu i metodologię „sub ratione Dei”.

Sieci społecznościowe dają jeszcze inną perspektywę rozwoju badań teologiczno-medialnych. Dla teologia sieć stanowi nie tylko nowy przedmiot badań, który chce jak najlepiej opisać, ale również wyzwanie do stosowania sieci jako narzędzia badawczego. Technologia Web 2.0 doprowadziła do powstania kultury 2.0, tzn. kultury medialnych twórców, w której ważną rolę odgrywa praca zespołowa, praca społeczności i potencjał tzw. kolektywnej inteligencji. Jak możemy wykorzystać ten potencjał w pracy teologicznej? Czy możemy zainicjować projekt teologii 2.0?²¹ Jakie korzyści, a jakie problemy wiążą się z takim rozwiązaniem?

²⁰ Benedykt XVI, *Prawda, przepowiadanie...*, dz. cyt.; Franciszek, *Przekaz w służbie...*, dz. cyt.

²¹ Zob. B. Myers, *Theology 2.0. Blogging as theological discourse*, „Cultural Encounters. A Journal for the Theology of Culture” nr 1 (vol. 6) 2010, <http://new-wineskins.org/wp-content/>

Teologia 2.0 to wspólne tworzenie teologii przez użytkowników sieci. Benjamin Myers, autor artykułu na ten temat, stawia ważną kwestię o kształt tak uprawianej teologii. Web 2.0 uznaje za neutralną ideowo technologię, choć modeluje ona sposób w jaki prowadzi się refleksję teologiczną. Wykorzystanie potencjału sieci, blogów, grup dyskusyjnych, portali społecznościowych, zmieniłoby styl uprawiania teologii. Z wykładu i monografii stałaby się bardziej rozmową czy seminarium. Służyłaby również szerszemu dyskursowi, nie tylko w gronie specjalistów²². Takie podejście wpisuje się w chrześcijańskie podejście do technologii w ogólności, w którym stawia się kwestię jej ideologicznej neutralności. Web 2.0 jest neutralna ideologicznie. Dopiero jej wykorzystanie przesądza o ocenie moralnej. Inne stanowisko spotykamy w determinizmie technologicznym (McLuhan, Postman, wcześniej Heidegger, Marks, w starożytności Platon), które akcentuje dominujący wpływ technologii na kulturę, społeczeństwo czy religię, jej ideologiczny z założenia charakter²³.

Problem teologii 2.0 polega bardziej na jej wykorzystaniu, w tym na trzymaniu się zasad katolickiej nauki wyrażonej w dogmatach czy nauce moralnej. Taki problem spotykamy przy projekcie *Open Theology*, który również wpisuje się w ideę teologii 2.0, jednak wyraźnie akcentuje brak związku z Nauczycielskim Urzędem Kościoła. „Otwarta Teologia nie jest częścią jakiegoś programu naukowego, nie zamyka się w granicach jednego kraju czy też ramach określonej religii. Nie jest wspierana przez konkretny Kościół, nie ma – ani nie ma potrzeby posiadania – żadnego pozwolenia autorytetów kościelnych na swoją działalność. Jako projekt teologiczny opiera się raczej na wspólnych wartościach niż na konkretnej zinstytucjonalizowanej formie religii. Jej źródłem jest żydowsko-chrześcijańska tradycja (Objawienie), ale jest otwarta na teologie innych religii i na to, by uczestniczyli w niej czytelnicy, którzy sami określiliby się jako niewierzący”²⁴. Takie ustawienie teologii 2.0 jest zaprzeczeniem jej służebnej roli rozumowego dociekania o tajemnicach wiary, służebnego względem wspólnoty Kościoła²⁵. Oderwanie od eklezjalności czyni styl teologii 2.0 eklektycznym i *de facto* prowadzącym

uploads/2008/09/Theology-2.0-Blogging-as-Theological-Discourse-by-Benjamin-Myers-response-by-Robb-Redman-COPYRIGHTED.pdf [1.05.2017].

²² Tamże, s. 60.

²³ Zob. m.in. Platon, *Fajdros*, przeł. W. Witwicki, Kęty 2002; K. Marks, *Nędza filozofii*, przeł. T. Zabłudowski, w: K. Marks, F. Engels, *Dzieła*, t. 4, Warszawa 1962; M. Heidegger, *Pytanie o technikę*, przeł. K. Wolicki, w: *Budować, mieszkać, myśleć. Eseje wybrane*, red. K. Michalski, Warszawa 1977; M. McLuhan, *Środek przekazu jest przekazem*, przeł. J. Stokłosa, w: M. McLuhan, *Wybór pism*, red. E. McLuhan, F. Zingrone, Poznań 2001; N. Postman, *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, przeł. A. Tanalska-Duleba, Warszawa 1995.

²⁴ *Otwarta Teologia – Nowy Kwartalnik Teologiczny*, <http://www.ekumenizm.pl/ekumenizm/w-polsce/otwarta-teologia-nowy-kwartalnik-teologiczny/> [01.05.2017].

²⁵ Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele *Donum Veritatis*, 1990, nr 22.

do nikąd. Można nawet wysunąć zarzut, że tego typu projekty zniechęcają ludzi Kościoła do podejmowania i angażowania się w teologię 2.0.

Teologia a edukacja społeczności sieciowych

Nie tylko teologia, ale również edukacja medialna zmienia swój styl w kontekście społeczności sieciowych. Coraz częściej zamiast kategorii odbiorców używamy kategorii użytkowników nowych mediów. Naszym celem jest kształtowanie nie tylko postaw aktywnych: świadomej, krytycznej i selektywnej, ale również kreatywnych: tworzenie mediów, kompetencje dziennikarskie, filmowe, audialne. W jaki sposób teologowie mediów mogą tutaj pomóc w rozwoju edukacji medialnej?

Benedykt XVI zachęcał w jednym z *Orędzi* do bycia „awangardą edukacji medialnej”²⁶. Bycie awangardą to bycie z przodu, to nadawanie kierunku, bycie strażnikiem czegoś. Chrześcijanie wnoszą ogromny wkład do rozwoju pedagogiki mediów. Podkreślają nie tylko jej wymiar kompetencyjny (kształcenie kompetencji medialnych, ang. *media literacy*) czy dydaktyczny (stosowanie mediów jako pomocy edukacyjnych), ale przede wszystkim wychowawczy. Chrześcijańska pedagogika mediów jest zorientowana aksjologicznie. Interesują nas przede wszystkim wartości przedstawiane w mediach oraz wartości przekazywane w edukacji medialnej, kształtowanie postaw, koncentracja na podmiocie – osobie człowieka, użytkownika i odbiorcy mediów, niż na samej technologii pojętej jako narzędzie.

Współczesna zmiana polegająca na przejściu od mass mediów do nowych mediów koncentruje nas na takich środkach przekazu jak telefony komórkowe, smartfony, tablety czy gry komputerowe. Korzysta z nich powszechnie młodzież, natomiast wydają się być praktycznie nieobecne w procesie dydaktycznym. A przecież stanowią ważną część doświadczenia tych młodych ludzi. Są oni dość dobrze zaznajomieni z tą technologią. Brakuje im jednak inspiracji do praktycznego i twórczego wykorzystania tych środków, brakuje odniesienia do dającej sens ich użytkowania kategorii wartości. Co więcej niekiedy próbuje się zbyt akcentować negatywne aspekty korzystania z nowych technologii, co jeszcze bardziej pogłębia problem. Tymczasem, jak przypomina Benedykt XVI, „wychowanie do mediów ma pozytywny charakter”²⁷. Papież podaje również kierunki rozwoju edukacji medialnej m.in.: kształtowanie gustu estetycznego młodych ludzi, rozwój poczucia wolności i odpowiedzialności za wolność w korzystaniu z mediów, podkreśla znaczenie dobrego przykładu rodziców i wychowawców w edukacji medialnej, znaczenie dzieł klasycznych obok popularnych w edukacji.

To aksjologiczne podejście do edukacji wymaga jednak sięgnięcia po nowe środki przekazu. Trzeba uwzględnić ich społecznościowy charakter i potencjał

²⁶ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania...*, dz. cyt., nr 4.

²⁷ Benedykt XVI, *Dzieci i środki...*, dz. cyt., nr 2.

twórczy. Również metodyka edukacji – nie tylko edukacji medialnej – musi ulec koniecznym przemianom. Z dominującej roli nauczyciela, jako źródła wiedzy, powinien stać się on bardziej mentorem i przewodnikiem po świecie idei i technologii, wskazywać na możliwości i zagrożenia, podawać pozytywne przykłady zastosowania nowych mediów i samemu takie inicjować. Z modelu wykładu przechodzić w kierunku modelu pracy zespołowej, warsztatowej, podczas której uczniowie i studenci pracują samodzielnie nad własnymi projektami. Jego rolą jest pozostawać na straży tych projektów dając więcej swobody swoim wychowankom. Pedagog mediów ma tutaj do dyspozycji inspirujące, chrześcijańskie odniesienie do wartości, które trzeba jednak urzeczywistnić w praktyce dydaktycznej na nowy sposób. Stałe są wartości, zmienne sposoby ich interpretacji i urzeczywistniania. Potrzebna jest pewnego rodzaju wyobraźnia wartości²⁸, innowacyjne formy ich aktualizowania w danej terażniejszości. Dziś tą terażniejszością staje się rzeczywistość mediów społecznościowych, którą powinniśmy uczynić również rzeczywistością naszej pedagogiki i teologii.

Wnioski

Kierunek rozwoju teologii środków społecznego przekazu wyznacza współczesny rozwój technologiczno-medialny. Ze względu na upowszechnienie się mediów społecznościowych współcześnie staje się ona przede wszystkim teologią społeczności sieciowych.

To, co stałe w nauczaniu Kościoła o mediach to aksjologiczne podejście do środków społecznego przekazu. Zmienia się kontekst podejmowanych zagadnień, wyznaczanych przez społeczne i kulturowe stosowanie nowych mediów.

Metodologia oparta jedynie na teoretycznym rozważaniu problemów i ich interpretacji teologicznej powinna zostać zastąpiona – w pierwszych etapach – metodologiami nauk społecznych, a w dalszej kolejności podlegać interpretacji w świetle nauczania Kościoła. Ze względu na charakter problemów wymagających pogłębionego rozumienia zagadnień stosownym do badania aksjologicznych problemów społeczności sieciowych wydaje się użycie metodologii jakościowej, w tym techniki wywiadu pogłębionego.

Badania w zakresie teologii społeczności sieciowych mogą wpisywać się w nurt „otwartej teologii” (teologii 2.0). Natura społeczności sieciowych i mediów społecznościowych prowokuje do tworzenia takich projektów, o ile zostanie zachowany respekt dla Nauczycielskiego Urzędu Kościoła.

Teologia społeczności sieciowych może dostarczyć cennych treści o charakterze wychowawczym dla chrześcijańskiej edukacji medialnej, jak również przyczynić się do reformy tradycyjnych form dydaktycznych.

²⁸ Por. Jan Paweł II, List Apostolski na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 *Novo millennio ineunte*, 2000, nr 50.

Bibliografia:

Benedykt XVI, Orędzie na XL Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Środki przekazu: sieć komunikowania, wspólnoty i współdziałania*, 2006.

Benedykt XVI, Orędzie na XLI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, *Dzieci i środki komunikowania: wyzwanie dla wychowania*, 2007

Benedykt XVI, Orędzie na XLII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Środki społecznego przekazu na rozdrożu między gwiazdorstwem a służbą. Szukać prawdy, by się nią dzielić*, 2008.

Benedykt XVI, Orędzie na XLIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Nowe technologie, nowe relacje. Krzewić kulturę poszanowania, dialogu i przyjaźni*, 2009.

Benedykt XVI, Orędzie na XLIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Kapłan i duszpasterstwo w świecie cyfrowym: nowe media w służbie Słowa*, 2010.

Benedykt XVI, Orędzie na XLV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej*, 2011.

Charmaz K., *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, przeł. B. Komorowska, Warszawa 2003.

Franciszek, Orędzie na L Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Komunikacja i Miłosierdzie – owocne spotkanie*, 2016.

Franciszek, Orędzie na LI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, *Nie lękaj się, bo jestem z tobą (Iz 43, 5). Przekazujemy nadzieję i ufność w naszych czasach*, 2017.

Franciszek, Orędzie na XLIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Przekaz ukazujący rodzinę jako sprzyjające środowisko spotkania w bezinteresownej miłości*, 2015. Franciszek, Orędzie na XLVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Przekaz w służbie autentycznej kultury spotkania*, 2014.

Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele *Donum Veritatis*, 1990, nr 22.

Heidegger M., *Pytanie o technikę*, przeł. K. Wolicki, w: *Budować, mieszkać, myśleć. Eseje wybrane*, red. K. Michalski, Warszawa 1977.

Jan Paweł II, List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, 2005.

Jan Paweł II, List Apostolski na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 *Novo millennio ineunte*, 2000.

Klauza K., *Eklezjogenetyczna funkcja środków społecznego przekazu*, w: J. Chrapek, *Kościół a środki społecznego przekazu*, Warszawa 1990, s. 160 – 171.

Konecki K., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000.

Kostera M., *Antropologia organizacji*, Warszawa 2003.

- Lewek A., *Podstawy edukacji medialnej i dziennikarskiej*, Warszawa 2003.
- Lonergan B. J., *Metoda w teologii*, Warszawa 1976.
- Marks K., *Nędza filozofii*, przeł. T. Zabłudowski, w: K. Marks, F. Engels, *Dzieła*, t. 4, Warszawa 1962.
- McLuhan M., *Środek przekazu jest przekazem*, przeł. J. Stokłosa, w: M. McLuhan, *Wybór pism*, red. E. McLuhan, F. Zingrone, Poznań 2001.
- Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS*, <http://bi.gazeta.pl/im/6/7600/m7600446.pdf> [1.05.2017].
- Myers B., *Theology 2.0. Blogging as theological discourse*, „Cultural Encounters. A Journal for the Theology of Culture” nr 1 (vol. 6) 2010, <http://new-wineskins.org/wp-content/uploads/2008/09/Theology-2.0-Blogging-as-Theological-Discourse-by-Benjamin-Myers-response-by-Robb-Redman-COPYRIGHTED.pdf> [1.05.2017].
- Otwarta Teologia – Nowy Kwartalnik Teologiczny*, <http://www.ekumenizm.pl/ekumenizm/w-polsce/otwarta-teologia-nowy-kwartalnik-teologiczny/> [1.05.2017].
- Papieska Komisja do Spraw Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu *Communio et progressio*, 1971.
- Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu, Instrukcja duszpasterska o przekazie społecznym w dwudziestą rocznicę ogłoszenia Instrukcji *Communio et progressio Aetatis novae*, 1992.
- Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, 2002.
- Pius XI, Encyklika o widowiskach kinematograficznych *Vigilanti cura*, 1936.
- Pius XII, Encyklika o filmie, radiu i telewizji *Miranda prorsus*, 1957.
- Platon, *Fajdros*, przeł. W. Witwicki, Kęty 2002.
- Postman N., *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, przeł. A. Tanalska-Dulęba, Warszawa 1995.
- Seweryniak H., *Teologie na „progu domu”*, „Kultura – Media – Teologia”, nr 1 (1) 2010, s. 10-23, <http://kmt.uksw.edu.pl/teologie-na-progu-domu-artykul> [dostęp 1.05.2017].
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, Warszawa: PWN 2007.
- Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*, przeł. J. Ostrowska, Warszawa 2008.
- Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli *Inter mirifica*, 1963.
- Zuberbier A., *Teologia dzisiaj*, Katowice 1975.

Słowa kluczowe:

teologia społeczności sieciowych, teologia 2.0, edukacja medialna

Key words:

theology of social network, theology 2.0, media education

Summary

This article is an attempt to conceptualize social networking theology as a new perspective for the development of the theology of the mass media. The author analyzes the modern documents of the Church about the media – Messages for World Day of Social Communications of Benedict XVI's and Francis – and tries to systematize this teaching, introduces to the most important categories of analysis, research problems, methodological challenges. Also considers the new style of doing theology – theology of 2.0 and the challenge media education in the era of social networking.